

Ernest Mandel

Noteringar under läsningen av Enzo Traversos ”Marxisterna och judefrågan”

Ur *Quatrième Internationale*, december 1990

Det rör sig om en i alla avseenden remarkabel bok.¹ Den omtalade ”judefrågan” utgör en av de stora historiska gåtorna under de senaste 2 500 åren. Hur kommer det sig att judarna kunnat överleva som särskild etnisk gruppering i diasporan, dvs. utan något eget territorium? Hur förklara att fientligheten mot judarna överlevt under samma period, och detta i de mest obegripliga sammanhang, som exempelvis i dagens Polen, där det praktiskt taget inte längre finns några judar?

Är det den första företeelsen som lett till den andra? Orsakar judarna själva fientligheten mot sig själva, vilket alla former av antisemitism hävdar? Är det den senare företeelsen som orsakar den förra, dvs överlever judarna just på grund av den fientlighet de utsätts för, dvs deras oförmåga att fullständigt assimileras i den miljö de befinner sig i, som Kautsky och Otto Bauer hävdade? Finns det ett mer komplext samband mellan de båda företeelserna?

Marxismen, som gör anspråk på att komma med en vetenskaplig förklaring till alla de stora historiska frågorna, har snabbt hamnat inför gåtan kring ”den judiska frågan”. Vi vet att Marx tog sig an denna gåta i en av sina ungdomsskrifter och som inte tillhör hans bättre, i varje fall vad gäller de uttryck han använder sig av (innehållet är en annan historia). Under det marxistiska tänkandets utveckling kom förklaringen av den judiska gåtan att domineras av en ganska mekanisk materialistisk determinism som Kautsky representerade. Det säregna med judarna skulle vara den speciella ekonomiska roll de innehaft under det förkapitalistiska samhället. Fientligheten mot dem skulle ha ett medeltida ursprung. Judarnas gradvisa frigörelse inom ramen för kapitalismens seger under 1800-talet skulle då leda till deras assimilering inom stor- och småbourgeoisin. De problem de nu råkade ut för skulle sedan i huvudsak handla om samhällsklasser, utan koppling till någon etnisk bakgrund.

Även om de var långt mer subtila reproducerade Otto Bauer, Gramsci och de ryska marxisterna, inklusive Lenin, i stora drag detta synsätt.

Det var inte tal om att erkänna existensen av ett judiskt folk, en förtryckt nationalitet i stora delar av Central- och Östeuropa. Inte tal om att göra någon korrekt bedömning av judarnas komplexa samhällseliga struktur, inte bara i dessa regioner utan också i Grekland, Nederländerna, Storbritannien, USA, med ett omfattande judiskt proletariat som en integrerad del av det internationella proletariatet, inte heller av den speciella roll, ofta av pionjärkaraktär, som detta spelade inom arbetarrörelsen. Nathan Weinstock ägnade en gripande bok åt dessa företeelser. ”Eländets bröd” (*La Découverte*, Paris, 1984-1986). Exempelvis erkände Lenin aldrig den skuld han stod i gentemot Bund, den judiska arbetarorganisation som utgör basen för många av leninismens organisatoriska principer.

Den åldrade Friedrich Engels står för undantaget. Denne insåg klart att antisemitismen i slutet av 1800-talet hade sociala rötter, som skilde sig klart från den förkapitalistiska antisemitismen och att den var ett kraftfullt vapen i händerna på den arbetarfientliga och antisocialistiska reaktionen. Arbetarrörelsens skyldighet var att försvara judarna mot deras fiender.

I förlängningen av det bidrag den åldrade Engels stod för framstår Trotskij som den ende marxistiske teoretiker med en dialektisk och mer korrekt hållning till den judiska frågan. I

¹ Franskt original: *Les Marxistes et la question juive*, La Brèche-PEC, Montreuil, 1990. Engelsk översättning: *The Marxists and the Jewish question. The history of a Debate (1843-1943)*, Humanities Press, New Jersey, 1994

slutet av sitt liv medgav han öppet judarnas nationella realitet i Europa samt deras rätt till ett eget territorium, utan att för den skull göra minsta eftergift åt sionismens reaktionära myt.

Det var vår kamrat Abraham Léon, som hittade nyckeln till en materialistisk tolkning av judefrågan. Hans begrepp ”folk-klass” är ett ytterst dialektiskt begrepp: det förklarar inte bara hur judiska samhällen kunnat överleva genom historien utan också hur de försvunnit. De har överlevt och frodats när de haft en speciell ekonomisk roll och varit socialt oumbärliga i en viss miljö. De har blivit förföljda när den ekonomiska utvecklingen undergrävt nyttan av denna roll i andra sociala skikts ögon. De har ofta försvunnit genom total assimilering, när deras samhälleliga struktur inte varit exceptionell, utan flutit samman med en specifik och icke fientligt inställd omgivning.

Enzo Traverso analyserar på ett uttömmande sätt alla etapper av hur den marxistiska analysen av judefrågan utvecklats. Han är emellertid alltför kritisk gentemot Abraham Léons uppfattning, som han tolkar en smula ensidigt och fogar in den i den kautskyanska traditionen. Det är en av våra två huvudinvändningar mot hans arbete.

Den andra gäller begreppet ”extra-territoriellt folk”, uppfunnet av den judiska sektionen av det ryska kommunistpartiet – Jevseksia – för att rättfärdiga den innehållslösa kompromiss man försökte åstadkomma mellan ”assimilationister” och ”nationalister”. Detta begrepp svarar inte mot verkligheten. Det har ingen vetenskaplig grund. Det är bara en ny ideologisk form för den förmenta ”uniciteten” hos det judiska.

I själva verket var judarna – om man så vill nationaliteten jiddisch – väl etablerade och koncentrerade inom ett bestämt territorium i Polen och den västra delen av Sovjetunionen. De var där långt fler än det totala nationaliteter, som sovjetmakten förlänat ett territorium och statlig-politisk autonomi. De utgjorde en majoritet i en rad områden inom denna del av Sovjetunionen.

Därmed utgjorde de den enda nationalitet, som sovjetmakten vägrat tilldela de klassiska attributen för statlig-politisk autonomi. Sent omsider, och på grund av de speciella behoven hos Birobidjan, president i Sovjet under Stalin, lät Kalinin erkänna dem. Den statligt-politiska autonomi reducerades dock till en rent kulturell autonomi. Att judarna samtidigt tvingades uppge beteckningen ”jude” på sina identitetshandlingar bromsade sedan assimileringprocessen. Konsekvenserna av frånvaron av statlig autonomi – inklusive strukturer för väpnat självförsvar – samt denna ödesdiga beteckning skulle underlätta nazisternas massakrer 1941.

Men dessa invändningar är sekundära jämfört med den centrala förtjänsten hos boken. Den blottlägger huvudorsaken till bristerna i den traditionella marxistiska analysen av judefrågan: ”Judefrågan [...] är avslöjande för vissa luckor i klassiskt marxistiskt tänkande, framför allt oförmågan att förstå vikten av det religiösa fenomenet i historien och svårigheten att ge nationen dess plats.”

Vi anser inte att grundfelet ligger hos Marx och förvisso inte hos Engels. Det har snarare orsakats av merparten av deras lärjungar. Enzo Traversos bok kommer att hjälpa dem att frigöra sig från alla ensidiga tolkningar av historien, utan att ändå hamna i en i huvudsak deskriptiv eklekticism. För beständigheten hos och den stora mångfalden av religiösa företeelser (eller snarare: kulturella och ideologiska företeelser som inte är synkroniserade med den ekonomiska utvecklingen) behöver i sin tur förklaras och inte bara noteras. Och det är inte i en tid då katoliker som kaniken Houtart närmar sig en materialistisk tolkning av religionernas historia som marxister har någon anledning att göra sig av med den.

Översättning (från franska): Björn Erik Rosin

Lästips:

Enzo Traverso: [Auschwitz, Marx och nittonhundratalet](#)

Ernest Germain (Mandel): [Den judiska frågan efter andra världskriget](#)